

Öwezguly serdar

Category: Kitapcy, Taryhy şahslar
написано kitapcy | 22 января, 2025
Öwezguly serdar ÖWEZGULY SERDAR

Türkmen halky halk üçin, watan üçin, din üçin göreşen we bu mukaddes göreşe ömrüni, hany-manyyny bagyş eden gahrymanlaryny hiç haçanam unutmaýar. Halkyň hakydasynda ýaşap gelýän şeýle undulmaz gahrymanlaryň biri-de Öwezguly serdardyr.

• **Öwezguly serdar kim bolupdyr?**

XIX asyrda ýaşap geçen Öwezguly serdaryň kakasyna Saparguly diýipdirler. Saparguly aga barjamly, özüni oňarýan adamlaryň

biri bolupdyr. Onuň maly köp bolansoň ogly Öwezgula: "Hanha, malyň, isle köpelt, isle sat, öz işiň" diýip bir süri goýny inji berip biler ekeni. Öwezguly berlen maly köpelmek bilen meşgullanypdyr. Şeýle-de ol alamanlara hem sydpdyrman gatnansoň, alamandan düşen olja mallary bilenem sürüsiniň üstüni ýetirip durupdyr.

Öwezguly serdaryň Baýramdurdy, Hojamguly, Annaseýit atly üç erkek dogany bolupdyr. Olar Gökdepe söweşine başdan-aýak gatnaşypdyrlar. Annaseýit şol söweşleriň birinde şehit bolýar. Gökdepe weýrançylygyndan soň doganlar bu ýerden gitmäge mejbur bolupdyrlar.

Öwezguly serdaryň Ýamanja atly birinji aýalyndan Saryja atly ogly, Gara, Hoşmuk, Jemal atly üç gyzy bolupdyr. Ýamanja aradan çykansoň ikinji aýal alan serdaryň soňky aýalyndan Sähetguly, Nazarguly, Kakaly atly ogullary, Amansoltan atly gyzy dünýä inipdir. Ikinji aýaly-da ýogalan Öwezguly serdaryň üçünji alan Aýnabat atly aýalyndan Hudaýberdi atly ogly we alty gyzy bolupdyr.

Öwezguly serdar Gökdepe urşundan soň Büzmeýin obalarynyň arçyny bolup işläpdir. Kaka pristawlygynda-da işläpdir.

1903-nji ýyllarda bolsa, Mukaddes Kábä gidip, Haj parzyny berjaý edip gelipdir. Ýaşulylar haja gidip gelenden soňra hiç ýerde işlemedik serdaryň 1917-nji ýylda 84 ýaşlarynda aradan çykandygyny aýdýarlar. Şundan çen tutsaň, serdar 1833-nji ýylda doglan bolup çykýar.

Öwezguly serdar Gökdepe ruslar tarapyndan alynandan soň Orsyýet bilen tanyşmaga Peterburga giden üç adamyň biridir (beýleki ikisi Dykma serdar, Gulbatyr serdar). Bu barada Türkmenistanyň Halk ýazyjysy Nargylyç Hojageldiýewiň "Dykma serdar" atly göwrümlü işinde giňişleýin maglumat berilýär.

• Ýetim oglanyň hakydy...

Ýaş wagtynda Öwezguly serdar bezzadrak bolupdyr. Bir gezek ol Gökdepe tarapdan bir adamyň 6-7 sany düýesini ýolugra sürüp gaýdyberýär. Bilinmeýän zat ýok. Düýeleriň eýesi mallaryny kimiň äkidenini bilip, muny baryp Öwezgulyň kakasy Saparguly

aganyň dykgatyna ýetirýär. Öwezguly aga myhmana:

– Men Öwezgula zada zar bolmasyn diýip bir süri goýun berdim. Eger şonda-da maldan gözi doýman siziň düýeleriňizi sürüp gaýdan bolsa, onda... men oglumdan geçýän – diýipdir.

Düýeleri süren Öwezguly Mara gidýär we kakasynyň bu eden ogurlygyndan habarly edilendigini bilip yzyna köwlenip bilmeýär. Ol Marydaky serdarlaryň ýanynda bolup, alamanlara gatnaşýar we baýlyk toplaýar.

Günleriň bir günü ol Mara gelen Ahalyň serdarlaryna goşulyp, obasyna gaýdýar. Ol ýolda Çopan kirden kakasy bilen ýaraşdyrmagy haýyş edýär. Çopan kir Ahala gelyänça oňa "bor-bor" diýip gelyär. Haçanda oba ýetenlerinde: "Hanha, şol görüňýän siziň öýüňiz, kakaňam şol ýerdedir, baryber özüň" diýip, göni geçip gidiberýärler. Bu ýagdaý Çopan kiriňem, beýlekileriňem Öwezgulyňyň şol eden işini halamandyklarynyň alamatydy. Bu biri-biriňi talamagyň gowulygyň üstünden äkitmejek ýaramazlykdygyna bolan duýduryşdy.

Nalaç galan Öwezguly ahyryn kakasynyň huzuryna barýar. Onuň işigi açyp, bosagadan sag aýagyny ätlänini gören kakasy beýlesine bakyp oturyberýär. Öwezguly aýagyny yzyna çekip gapyny ýapýar. Sebäbi mähriban atasy ony kabul etmändi. Şondan soň Öwezguly niredesiň Gökdepe diýip düýesi sürülen adamy razy etmek üçin ýola rowana bolýar.

Düýesi sürülen adamam baý adam eken. Ol ilki gapysyndan geleni tanamandyr we Öwezgulyňy Taňry myhmany hökmünde kabul edipdir. Janly öldürilip, myhmana söwüş edilýär. Öwezgulam habary alynýança sesini çykarman oturyberýär.

Wagt geçýär, ahyryn myhmanyň habary alynýar. Şonda Öwezguly: "Mundan pylança wagt öň siziň düýeleriňizi sürüp alyp gidipdim. Şol eden ýalňyslygym üçinem sizi razy etmäge geldim" diýipdir. Garaşylmadyk söze birhili bolan öý eýesi "Hm-m" edip, birsellem dymyp oturýar. Soňam:

– Türkmende "Göni gelen keyigiň iki gözünden başga aýby ýok" diýilýändir, han ogul! Ýöne sen razy edeýin diýip, ýörite niýetläp gelipsiň. Men indi senden razy, maňa seniň zadyň gerek däl. Ýöne şol düýeleriň içinde bir maýa bardy. Şol welin (daşarda oturan oglany görkezipdir), hol oturan ýetim oglanyň

paýydy. Şony razy etseň bolany – diýipdir.

"Ýetim oglanyň paýy, ýetim rysgaly. Bu nähili beýle bolýarka? Bir ýetimiň rysgalyňy elinden alar ýaly şeýle pese gaçyp, şeýle ownadykmykak?!"

Içinden şeýle pikir eden Öwezgulyňyň depesinden gaýnag suw guýlan ýaly bolýar.

"Çopan kir dagy ýöne adam däl eken-ow. Beýdip bir-biriň malyny sürüberseň, ýetimiňem, öz güzeranyňy zordan aýlaýan bendeleriňem malynyň düşäýmeginiň mümkindigini olar aňýan eken-ä. Asyl Çopan batyr: Hanha, hol jaýda kakaň oturandyr, baryber" diýdi-de geçiberdi diýdim-le".

Öwezguly ýerinden turup, şol oglanyň ýanyna barypdyr we horjun doly gyranlaryndan gysym-gysym edip onuň öňüne oklap ugraýar. Oglanjygyň ýanynda garry enesi hem bar eken. Ol görgüli begenjine: "Bir düýäň iki boldy balam, indi ondan razy bolaý" diýýär. Razylaşykdan soň öý eýesi Öwezguly bilen gidip, ony kakasy Saparguly aga bilen ýaraşdyryp gaýdýar.

• **Öwezguly serdar diýen agam bardyr!**

Aşgabat şäheriniň Büzmeýin obasynda ýaşan, 1912-nji ýylda doglan Hojaly Mämmed ogly öz atasy Pürli barada şeýle wakany gürrüň beripdir:

Gökdepe galasy synanda Pürli 15 ýaşlaryndaky ýetginjek eken. Gala weýran edilensoň, Pürli atyna münüp, guma gaçýar. Ol gumuň eteginde iki adamyň atlarynyň jylawyndan tutup, özara gürleşip oturanlaryny görýär. Gumda ýeke galan ýetginjek ol adamlary özüne höwür bilip, olaryň ýanyna barýar.

Pürli ýanlaryna gelenden, olar ýerlerinden turup, ýetginjegiň ýanyna gelipdirler. Olaryň niýetiniň bozukdygyny aňan Pürli gaçmaga synanyşanam bolsa, päliýamanlaryň biri atyň jylawyndan tutýar, beýlekisi bolsa elindäki ak saplyny ýetginjegiň gursagyna aýlaýar. Goltugynyň aşagy gyzyp giden we eline gan gelen ýigit aljyrap durşuna, özüni guma süsdürip, atyny alyp gitmekçi bolýanlara haýbat atmaga mejbur bolýar. Ol:

– Meni ýekedir öýtmäň, men ýeke däldirin. Yzymdan Öwezguly serdar dagy gelýär. Şolar bir gelsin bakaly. Onsoň siz bilen

görübiris – diýýär.

Serdaryň adyny eşden betpälleriň saly gowşaýar. Pursatdan peýdalanan Pürli atynyň böwrüne depýär we olardan arany açýar. Näme etjegini bilmänem göni yzyna – gala tarap gidýär. Ol "Yzymdan Öwezguly serdar gelýär" diýenem bolsa, serdaryň gelýänini-de bilenokdy, geljegini-de... Ol muny agzyna gelşine görä aýdypdy. "Hudaý diýene Hudaý ýetirer" diýleni bolup, onuň öňünden Öwezguly serdar çykaýsa näme! Pürli serdara bolan ýagdaýy bolşy ýaly aýdyp beripdir. Herniçigem bolsa, betpälleriň pyçagy onuň içine sanjylman, gapyrganyň ýüzüni syran eken.

Serdar Pürlini ýanyna alyp, betpälleri görmäge gidýär. Barsa, olar henizem şol duran ýerlerinde duranmyşynlar. Pürli gelşine oturanlaryň biriniň kellesinden gylyjy aýlap salýar. Ol kellesini sowanda gylyç onuň omurdanyny aşak sallaýar. Serdar gaharly yetginjegi köşeşdirýär we päli bozuklara garap:

– Bigaýratlar, gaýratyňyz bar bolsa güýjüňizi gala baryp görkeziň! Ol ýerde duşmanlar höküm sürüp ýör. Utanmadyňyzmy, ýumruk ýaly oglana degmäge – diýipdir.

• Galadan çykyp urşalyň...

Öwezguly serdar Dykma serdar bilen ýakyn dost bolupdyr. Dykma ýaly Öwezgulam ilkibaşda ruslar bilen uruşmagyň tarapdary bolmandyr. Maslahat geçirilende, Öwezguly serdar: "Ýagdaýy bolsa, uruşmajak bolalyň! Ýogsa-da, galadan çykyp gideliň we gaça uruş edeliň!" diýenmişin. Galadan çykyp gitmek pikirini bolsa şeýle delillendiripdir:

Serdaryň aýalary guş guzlaýmaly diýilýän jaýryk-jaýryk eken. Ol maslahatda: "Galanyň içinde bolmak orsuň ýumrugynyň içinde bolmakdyr" diýen manyda bir gysym bugdaýy eline alyp ýere sepipdir, soň aýasyndaky jaýryklarda galan bugdaýlary görkezip, orslara eldäkini çöplemek aňsat düşermi ýa-da ýere sepenimizi diýenmişin. Munuň özi galadan çykyp urşalyň diýmekdi. Ýöne ähli teklipler diňlenilse-de, ahyrsoňy galada galyp uruşmak kararyna gelinýär.

• Öwezguly serdaryň aýratynlyklary

Serdar bolmak üçin sagdynlyk, ugurtapyjylyk, söweşjeňlik gerekdigi hemmä-de düşnükliidir. Gylyjy işletmäge ezber halk hasaplanylýan türkmenleriň arasyndan serdar bolup çykaýmak aňsat zat däl. Çagalykdan dogumlylygy bilen saýlanan Öwezguly düýe sürüp gidendigi üçin gören horluklary-da onuň serdarlyk ukybynyň kämilleşmegine öz täsirini ýetiripdir.

Öwezguly serdar juda sagdyn adam bolupdyr. Ol ir bilen aýbogdaşyny gurup oturandan soň, uzynly günläp dyzlaryny ýazman, aýaklaryny çalşyrman oturyp bilipdir.

Ol Garagumuň her garyş ýerine belet bolupdyr. Şonuň üçinem ol atyň üstünde barýarka: "Goýunlaryň aýak yzlaryny tapyp bilseňiz men size suw tapyp bereýin" diýer eken. Goýunlaryň aýak yzlary göni hem gapdallaýyn, ýagny, bulaşygrak bolsa entek guýy daş diýer eken. Yzlar bir tarapa dogrulanyberse, has takygy, gönüleniberse suw ýakyn diýer eken. "Sen muny nädip bilýäň?" diýenlerinde, ol şeýle düşündiripdir:

"Yzlaryň bulaşygrak bolmagy alty ganat ak öýüň tärimi boldugydyr. Guýy bolsa tüýnükdir. Tüýnüge uguň hemme tarapdan göni barşy ýaly, guýa-da mallaryň aýak yzlary ähli tarapdan göni ýa-da dogry barýandyr..."

Şeýle-de serdar ýerde ýatan goýun çörünü eline alyp, ony barmaklary bilen owradar eken. Ol şol çördäki nemjagazdan şol ýerden goýun sürüsiniň düýnmi, baş gün ýa-da on gün mundan öňmi, ýa-da bir aý mundan ozalmy, haçan geçendigini kesgitläp bilipdir.

Mallaryň aýak yzlarynyň üsti bilen guýynyň nirededigini bilmek – aýratyn zehinlilikdir we açyşdyr. Ýöne munuň suwa bolan teşnelik zerarly mejbury ýüze çykan ukypdygynam unutmalyň. Her hili ýagdaýda ýüze çykan ukybam bolsa, bu zatlary öwrenmek biziň üçin parzdyr. Milli taryhymyzy doly dikeltmek üçin her bir aýratynlygy ünsümüzden sypdyrman öwrenmek gerekdir.

Orazdurdy ATAHANOW. Taryhy şahslar